

Українське суспільство: міграційний вимір

Національна доповідь - 2018

Ключові постулати доповіді

1. Міграція – це не проблема, що потребує розв’язання, а реальність, з якою належить рахуватись і яку необхідно облаштовувати
2. Міграція є ключовим проявом процесу глобалізації, має об’єктивний характер і навряд чи може бути зупинена, принаймні, демократичним шляхом
3. Реалізовані (певною мірою й потенційні) еміграційні настанови є максимально повним і точним віддзеркаленням суспільних настроїв:
 - ✓ низької оцінки свого власного життя і поточної ситуації в країні (регіоні, поселенні)
 - ✓ зневіри і бачення поганих перспектив для себе, родини та нащадків
 - ✓ стійкого переконання у вищій якості життя за кордоном та попиту на емігрантів
 - ✓ впевненості у своїх можливостях інтегруватися у нове суспільство (знайти роботу, житло, вивчити мову, пристосуватися до способу життя тощо)
 - ✓ поширення в суспільстві настанов на еміграцію (стаціонарну, трудову, освітню)
4. Оцінка наслідків масштабних міграцій має здійснюватись із позиції:
 - ✓ мігранта
 - ✓ країни-донора (регіону, поселення)
 - ✓ країни-реципієнта (регіону, поселення)
 - ✓ цивілізації загалом

Чинники міграції:

людина, незадоволена своїм життям, суспільним статусом і доходами, сподівається на покращання своєї долі внаслідок переїзду до більш розвиненого суспільства – міграція багатьма розглядається як своєрідний «соціальний ліфт»

Економічні міграції

- ❑ Головною складовою міграцій в сучасному світі є переселення через економічні чинники, передусім тимчасові переміщення з метою отримання більших заробітків (понад 90% мігрантів)
 - З тих, хто вважають себе забезпеченими, 58% вказали вищі заробітки, 21% - можливість професійної реалізації vs 70 і 14% бідних*
- ❑ В економічних міграціях головну роль відіграє співвідношення якості життя в країнах (регіонах, поселеннях) походження (проживання) і країнах (регіонах, поселеннях) спрямування
- ❑ Масовий міграційний потік завжди рухається від країни (регіону, поселення) з нижчою якістю життя туди, де якість життя вища
- ❑ Економічні чинники діють у специфічному ментальному середовищі конкретного соціуму (групи населення)
 - Польща є лідером Східної Європи за темпами та якістю реформ, за параметрами економічного розвитку загалом, за масштабами міграції, натомість Угорщина, яка відстає і в реформах, і за рівнем життя, і за економічною динамікою, не демонструє високої мобільності населення*

*Суспільство поділене за ставленням до міграції
Бажання змінити місце проживання є значно
більш поширеним за фактичний переїзд*

Формування міграційних настанов в українському суспільстві

- Населення України постійно демонструє незадоволення як власним життям, так і ситуацією в країні (оцінки власного життя значно кращі за оцінки загальної ситуації)
 - дійсно низький рівень життя
 - величезний розрив між завищеними очікуваннями і фактичною ситуацією
 - традиційні для молодшої демократії прагнення популізму з боку політиків і патерналізму з боку значної частини громадян
 - применшення власних здобутків у поєднанні із завищенням досягнень інших (включно із доходами та якістю життя загалом)
- Низькі оцінки спричиняють бажання змін – велика частина активного, мобільного і конкурентоспроможного населення пов'язує можливості радикальних змін свого життя виключно з еміграцією

Суспільні настрої щодо міграції, %

Джерело: Інститут соціології НАН України

*Міграції в межах України:
фактичні масштаби внутрішньої міграції значно
більші за зовнішню, але потенційні приблизно
однакові*

Внутрішні міграції – головні напрями руху

- Урбанізація
- Міські агломерації
- Метрополіси
 - висока концентрація та інтенсивність маятникових міграцій у межах 1,5-годинної доступності
 - висока зайнятість в індустріальному та інформаційному секторах vs низька частка сезонних та тимчасових працівників
 - що далі від центру, то нижчі ділова активність та рівень життя, а відтак – більше стимулів до пошуку роботи поза місцем проживання
- Децентралізація
- Освітня міграція – «стартер» внутрішньої міграції (37% студентів – іногородні) – переважно до Києва, Харкова, Львова, Дніпра, Одеси

Вимушені переселення з Донбасу та Криму

- ❑ За різними оцінками, вимушено змінили місце проживання 0,8-1,5 млн. осіб
- ❑ За кількістю ВПО Україна посідає перше місце в Європі та дев'яте в світі
- ❑ Основні проблеми життєзабезпечення переселенців:
 - ✓ відсутність достатніх засобів до існування
 - ✓ невизначеність житлових перспектив
 - ✓ труднощі в реалізації та захисті прав (власності, зайнятості, доступності соціальних послуг і житла, придатного для проживання, відновлення документів тощо)
- ❑ Фундамент розв'язання проблем – інтеграція переселенців до громад вселення шляхом ефективної співпраці:
 - ✓ держави
 - ✓ бізнесу
 - ✓ територіальних громад
 - ✓ громадянського суспільства (організацій ВПО, волонтерських та благодійних організацій)
 - ✓ міжнародних донорів
- ❑ Важливим каналом інтеграції має стати освіта

Наслідки міграції:

*зміни чисельності й складу населення, пропозиції
робочої сили, доходів населення й економіки, соціо-
психологічного і політичного клімату суспільства*

Наслідки масштабних міграцій: ключовим для економіки і ринку праці країни-донора є повернення/неповернення мігрантів

- ❑ Оскільки 41,3% мігрантів молодші за 35 і тільки 20,4% старші за 50 років:
 - ✓ брак робочої сили на місцевих ринках праці (спочатку за окремими професіями, а потім тотальний дефіцит)

Особливо гостра ситуація в поселеннях та регіонах із браком конкурентних робочих місць, розташованих далеко від центрів тяжіння внутрішніх мігрантів
 - ✓ демографічне старіння, навантаження на працююче населення
 - ✓ посилення депопуляції, темпи якої чверть сторіччя є найвищими в Європі
- ❑ Відтік кваліфікованої робочої сили та мозків, т.зв. “brain drain”
- ❑ Освітня міграція молоді
- ❑ Виїжджають ті, кого не влаштовують можливості українського ринку праці
 - ✓ тиск на систему соціальної підтримки
 - ✓ штучна конкуренція за робочі місця
 - ✓ безробіття

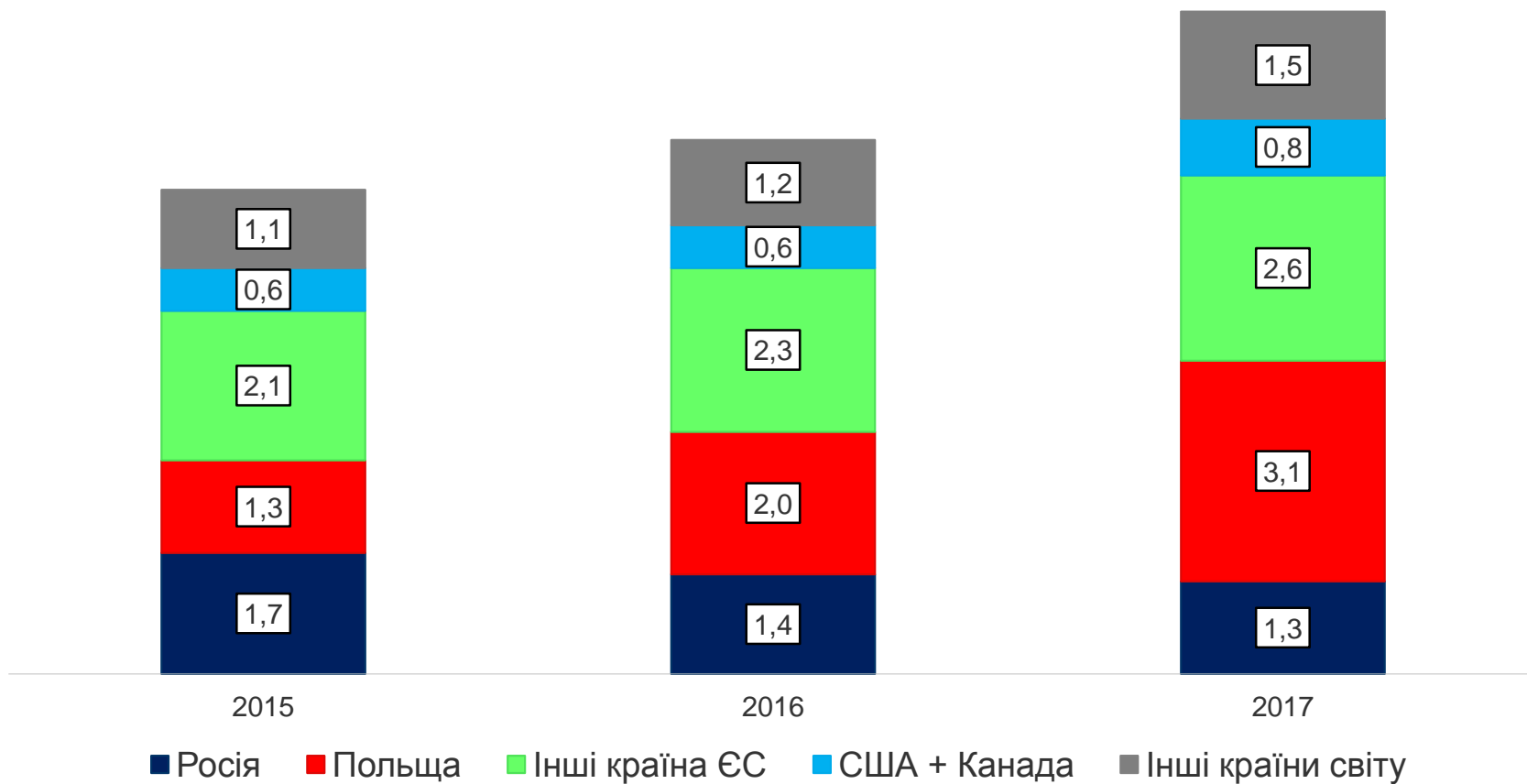

Наслідки масштабних міграцій: вплив грошових переказів

- ❑ У 2017 р. приватні перекази становили 9,3 млрд.дол vs 2,3 млрд. ПІІ
- ❑ Особлива роль переказів у менш розвинених регіонах і громадах
- ❑ Приватні перекази погіршують соціально-економічне середовище
 - ✓ посилення інфляції
 - ✓ зниження мотивації до зайнятості в Україні (кошти + наявність досвіду роботи за кордоном за звичай посилює міграційні настрої)
 - ✓ зростання нерівності
- ❑ Приватні перекази забезпечують до 4% ВВП України (без урахування мультиплікативного ефекту)
 - ✓ імпульс для розвитку економіки
 - економіка отримує додаткові кошти
 - створюються робочі місця (легальні і нелегальні)
 - зростають доходи населення поза родинами мігрантів
 - ✓ розвиток фінансово-банківської системи (банківські рахунки мають 53% родин з довгостроковими мігрантами, 44% - з короткостроковими і 21% - без мігрантів)
 - ✓ головний напрям витрачання грошей – поточне споживання (житло, освіта, бізнес – менше)

Надходження приватних грошових переказів з-за кордону, млрд.дол.США

Джерело: Розрахунки НБУ, 2018

Наслідки масштабних міграцій: зміна соціо-психологічного клімату

- ❑ Діти без піклування одного або обох батьків
 - ✓ не мають прикладу нормальних родинних стосунків, нормальної трудової діяльності
 - ✓ здебільшого орієнтуються на життя за кордоном
 - ✓ частіше вдаються до асоціальних вчинків
- ❑ Руйнуються шлюби
- ❑ Старі батьки залишаються без допомоги
- ❑ За відсутності повного соціального пакету (лише 35% мали дозвіл на роботу) – проблеми із відшкодуванням втрати доходів через виробничу травму/інвалідність, із пенсійним забезпеченням
- ❑ Нерівність у громадах, включно із нерівністю серед дітей
- ❑ Мігранти, які повертаються, мають досвід життя в демократичній країні й поведінки в ринковій економіці, нові знання і досвід (часто набувають досвід спілкування, але не сучасну кваліфікацію – 36,1% працювали на роботі, що не потребує кваліфікації (в Італії – 55,6%, у Польщі – 45,6%, В Чехії – 34,5))
- ❑ Навіть при короткотривалих поверненнях мігранти впливають на світогляд і спосіб життя найближчого оточення
- ❑ Змінюються етнічний склад та ідентичності

*Міграційна політика:
основне завдання полягає у поєднанні найповнішого
використання позитивного потенціалу міграції із
мінімізацією її негативних наслідків*

Завдання у сфері зовнішньої міграції

- Зменшення масштабів відтоку населення
- Повернення мігрантів, передусім тих, хто виїхав з метою заробітків і вважає своє перебування за кордоном тимчасовим
- Заохочення імміграції працівників, потреба в яких є нагальною
- Інтеграція мігрантів в інтересах і окремих осіб, і громад вселення

Завдання у сфері внутрішньої міграції

- Заміна частини зовнішніх потоків на внутрішні
- Розвиток маятникових міграцій
- Легалізація зайнятості мігрантів
- Створення ринку комунального орендного і тимчасового житла
- Розвиток дорожньо-транспортної мережі

Потрібні комплексні реакції – економічне зростання автоматично не спричинить зміну міграційних потоків

Формування в суспільстві поваги до працюючої людини

Почесно працювати будь-ким і соромно працездатній особі отримувати адресну соціальну допомогу

Скорочення масштабів впливу мізків

На відміну від пересічного емігранта мотивом виїзду науковця, хірурга, винахідника etc є не тільки (і навіть не стільки) низька зарплата. Вчителі, лікарі, науковці – не ледарі і бездарі, які прагнуть тільки хабарів

- Систематична інформаційна робота
 - створення національного інформативно-комунікативного порталу
 - запровадження цільових програм на головних ТВ-каналах
- Трансформація соціальної підтримки працездатного населення
 - стимулювання активної поведінки на ринку праці (зайнятості, підприємництва, самозайнятості, сімейного бізнесу тощо)
 - підвищення диференціації пенсій відповідно до тривалості страхового стажу
 - вибудова і дотримання співвідношень мінімальних державних гарантій

Головним мотивом міграцій є занижка зарплата, передумовою помітного зменшення масштабів зовнішньої трудової міграції є зростання середньої зарплати в Україні до 70-75% аналогів сусідніх країн, передусім Польщі

Підвищення рівня оплати праці

Можливості впливу підвищення мінімальної зарплати вичерпано

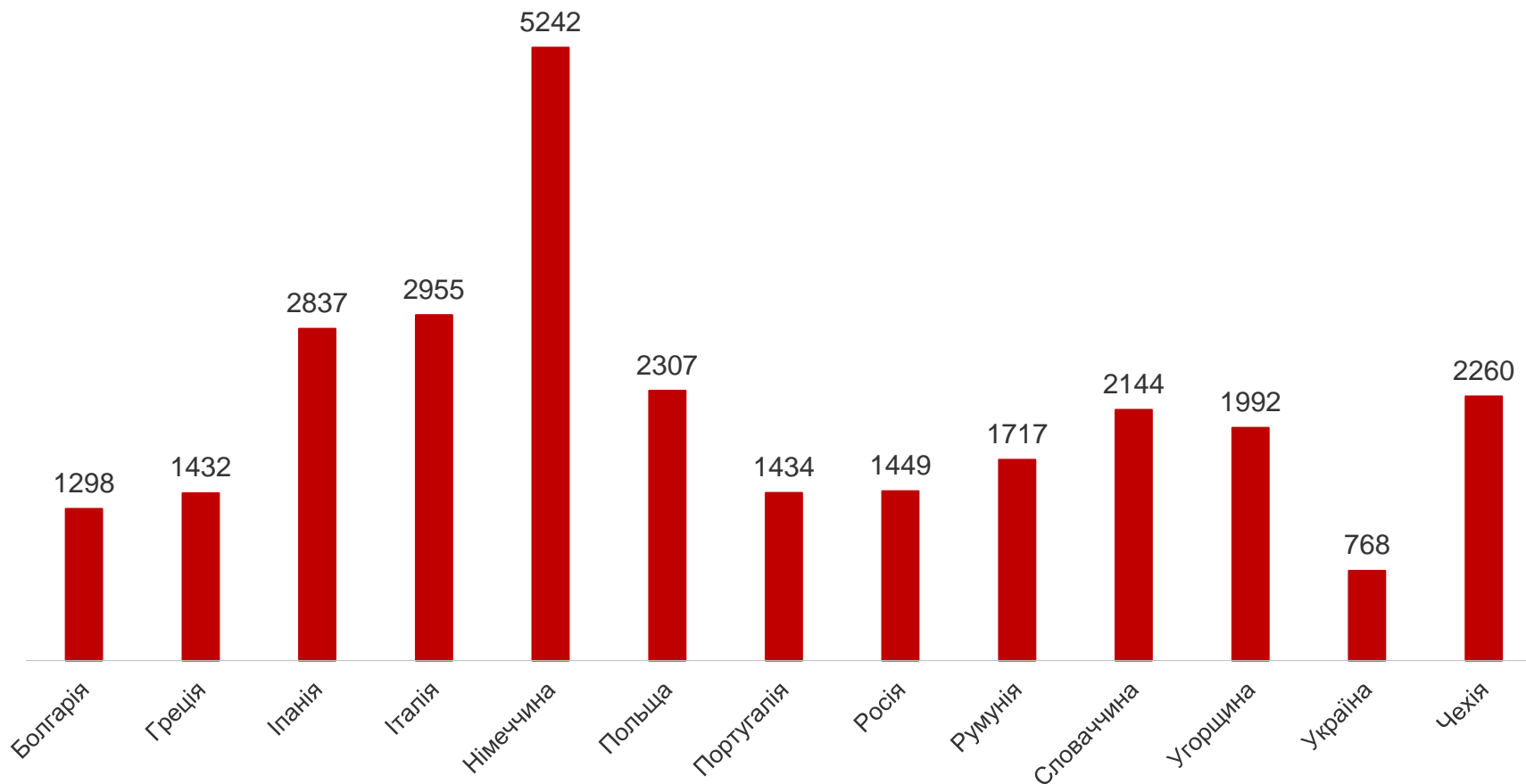
Важливий резерв – підвищення оплати праці в бюджетній сфері

Україна єдина країна Європи, де середня зарплата в науці нижча за середню в економіці

- Заохочення створення робочих місць із прийнятною оплатою праці в Україні
 - ✓ бізнес-клімат
 - корупція, неофіційні платежі
 - регулювання
 - тіньова сфера
 - ✓ співробітництво з організаціями роботодавців
 - ✓ співробітництво з територіальними громадами, зокрема шляхом зміни системи оподаткування доходів населення

Середня місячна зарплата, дол.США за ПКС-2011, 2016 рік

Джерело: ILO stat

Хоча низька зарплата є головним мотивом міграцій, саме її підвищення (навіть до 70-75% аналогів Польщі) не дасть бажаних результатів – потрібно поліпшення якості життя